

משך חכמה

פרשת עקב, פסקא ו - יא

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקנ טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

קודם שאכלו המן, אבל אבותיך לא ידעו שמץ מזה, ואף ידיעה קטנה לא היה להם.

[ז]

(ח, ה) וַיִּדְעֶתָ עִם לְבָבְךָ כִּי פֶּאֶשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִיִּשְׂרָאֵל:

ביאור מעלת קבלת יסורין

(ה) כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך. הודו' לה' כי

ע"כ. הנה מבואר בחז"ל, שאף על פי שעניות אינה דבר טוב, אבל היא מועיל לישראל ולא מצא הקב"ה מידה טובה יותר מעניות לישראל. וכשנוהגים עם אדם בדין, על פי רוב מביא לו תועלת והוא מועיל, אבל אינו ערב.

ועל פי יסוד זה מבאר המשך חכמה הא דכתיב במשלי (יג, כג-כד) "רָב אֶקְלֵ נִיר רְאִשִׁים וַיֵּשׁ נִסְפָּה בְּלֹא מִשְׁפָּט: חוֹשֶׁף שְׂקָטוֹ שׁוֹנֵא כְּנוֹ וְאֶהְבֹּ שְׁחָרוֹ מוֹסֵר: ". וצריך ביאור מה כונת הכתובים, ומה הקשר ביניהם, ומבאר דרך ביאורו "רָב אֶקְלֵ נִיר רְאִשִׁים" פירוש, שרוב התבואות והאוכלין, הוא מהנר שחורשין וחופרין האדמה ועודרין אותה, כדי שיהא ראוי לקבל הזרע ולהצמיח. וכמו כן ראוי לייסר את הנער וללכת עמו בדרך משפט, ולכן נער שלא קיבל משפט, שלא שפוטוהו בהנהגה מוסרית, נספה ונאבד מזה, וזה הקשר והמשך הכתוב וַיֵּשׁ נִסְפָּה בְּלֹא מִשְׁפָּט כקרקע שלא חרשה. וממשיך הכתוב ואומר, ששבט מועיל לנער כמו שמועיל חרישה לאדמה, וזה קשר הכתובים וביאורם.

ועל פי זה יבואר היטב שינויי הלשון וכל הדקדוקים בפסוקים, שדוד המלך אומר בתהילים, שאף על פי שמי שנוהג עם אחר בחסד הוא רק טוב, ועל הרוב אינו מועיל לו, אבל אצל ה' אינו כן, אלא חסדו הוא גם מועיל וגם טוב. וזה פירוש הכתוב הודו' לה' – מדת הרחמים שהיא מביאה תועלת לאדם - כי טוב – היא טובה ולא רק מועיל. שצריך להודות לה', שמלבד שהוא מועיל, הוא גם טוב [כי לעולם חסדו, שחסדו הוא לתועלת לעולם], אבל כאשר הקב"ה נוהג עם האדם בדין ובמשפט, אף על פי שאינו טוב לאדם, אבל הוא לתועלת, והוא נעים למי שמבין תוכחת מוסר. וזה ביאור הכתוב "כִּי טוֹב זְמַרְהוֹ אֱלֹהֵינוּ כִּי נַעֲשִׂים" ראוי לומר ולקבל בשמחה, כה' נוהג בדין, שאלוקינו הוא מדת הדין, כיון שזה נעים למבין תוכחת מוסר.

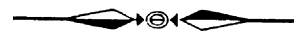
[ז]

(ח, ג) וַיִּעֲנֶה וַיִּרְעֶבֶד וַיִּאֲכַלֶּךָ אֶת הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֶךָ כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יַחֲיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצֵא כִּי ה' יַחֲיֶה הָאָדָם:

מדוע כתוב "ידעו", ולא כתוב "ידעו"

(ג) ולא ידעו אבותיך. לפי' מה שהניחו המדקדקים (רד"ק תהילים יז, ח. ועוד) דהנו"ן להקטין, יש לומר, שעוגה שהוציאו ממצרים היה בה טעם מן (קידושין לח, א), ואם כן, אתה תדענו

¹ [ז] תוכן דבריו, דבא לבאר, מדוע כתוב ידעונו בנו"ן, ולא כתוב ידעו. ומבאר על פי המדקדקים (רד"ק תהילים יז, ח), דנו"ן בא להקטין הדבר, כמו כן כאן, יש לומר על פי הגמרא בקידושין (לח, א), דעוגת שהוציאו ממצרים היה בהם טעם מן, לפיכך היוצאים ממצרים כבר טעמו לפני יצאתם ממצרים קצת טעם מן בעוגות שאכלו במצרים לפני יצאתם למדבר, אבל אבותיך שמתו במצרים ולא אכלו עוגות אלו, לא טעמו כלל טעם מן, אפילו לא מקצת טעם, לכן כתיב נו"ן, דלא ידעו כלל מטעם מן.

² [ז] תוכן דבריו, דבא לבאר עומק כונת הכתוב "וַיִּדְעֶתָ עִם לְבָבְךָ כִּי פֶּאֶשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִיִּשְׂרָאֵל". ומקדים לבאר הפסוקים בתהילים (קו, א) "הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד", דהנה יש לדקדק: א. מהו כפל הלשון כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד. ב. כתיב בתהילים (קמז, א) "כִּי טוֹב זְמַרְהוֹ אֱלֹהֵינוּ כִּי נַעֲשִׂים". מדוע כאן כתוב אלוקים שהוא מדת הדין, ובפסוק לעיל כתוב שם הויה שהוא רחמים. ג. מהו שינוי הלשון, שכאן כתוב חסדו, וכאן נעים.

ומבאר דבאמת יש בעולם שני דברים: א. דברים טובים לאדם, שנהנה מהם, והם טוב לרגשותיו ולגופו. ב. דברים שהם לתועלת עבודו. והנה כשאדם מקבל מחבירו חסד, הוא טוב לאדם, אבל על הרוב אינו מביא לו תועלת אמיתית, ואינו מועיל, שהרי אמרו חז"ל בחגיגה (ט, ב) "אמר ליה אליהו לבר הי הי, ואמרי לה לרבי אלעזר, מאי דכתיב (ישעיהו מח, י) 'הֲנֵה צִרְפַּתֶּיךָ וְלֹא בְּקֶסֶף בְּחִרְתֶּיךָ בְּכוֹר עֲנִי', מלמד שחזר הקדוש ברוך הוא על כל מדות טובות ליתן לישראל ולא מצא אלא עניות, אמר שמואל ואיתיימא רב יוסף היינו דאמרי אינשי, יאה עניותא ליהודאי כי ברזא סומקא לסוסיא חיורא"

משך חכמה

פרשת עקב, פסקא ו - יא

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקנ טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

זה אלקים, הוא נעים וערב לאוזן שומעת תוכחת חיים. וצריך לזמר על זה ולמקבלינהו בשמחה כי נעים.

[ח]

(ח, ח) אֶרֶץ חֹטָה וְשֹׁעֲרָה וְגִפְן וְתַאֲנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן וְדָבָשׁ:

הטעם שכתוב עוד פעם ארץ

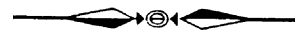
(ח, ח) ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון, ארץ זית שמן ודבש. בגמרא³ ברכות מא, ב זה שני לארץ וכו'. ונראה דהנך שני דברים זית שמן ודבש לא היו במצרים, לכן כתב קרא ארץ בפני עצמו. דלכן הראשון לארץ קודם, משום דנתייחדה בו הארץ. וכן מוכח ממה ששלח יעקב מזמרת הארץ, מעט דבש (בראשית מג, יא). וכן מוכח בפרשת חוקת (כ, ה) מדאמרו אשר העליתנו ממצרים

טוב (תהלים קו, א), זמרה אלוקינו כי נעים (תהלים קמז, א). הביאור, דיש טוב, ומועיל. ועל פי הרוב, החסד הוא טוב, אך לא מועיל, ואמרו בפרק קמא דחגיגה (ט, ב) לא מצא הקדוש ברוך הוא מדה טובה לישראל אלא עניות. והדין, הוא על פי רוב מועיל, אך לא ערב. וזה שאמר (משלי יג, כג) רב אכל ניר ראשים, שרב התבואות והאוכלין, הוא מהניר שחורשין וחופרין האדמה ועודרין אותה, כדי שיהא ראוי לקבל הזרע ולהצמיח. כן יִשׁ נִסְפָּה בְּלֹא מִשְׁפָּט (משלי, שם), שלא שפטוהו בהנהגה מוסרית, נספה ונאבד מזה, כי שבט לחינוך הנער, מועיל כמו חרישה להאדמה. ולזה (שם, כד) חושף שֶׁבֶטוֹ שׁוֹנֵא בְּנוֹ. וזה שאמר בדרכי ה' יתברך, שחסדו הוא מועיל וטוב. וזה הודו לה' מידת הרחמים, שמלבד שהוא מועיל, הוא טוב. ואם מתנהג במשפט מדת הדין,

במצרים. והן מיוחדים לארץ ישראל בלבד. לכן חילקה התורה בין שבעת המינים, וכתבה "ארץ" פעם שניה, לומר, שהם מיוחדים רק לארץ ישראל יותר מהחמשה מינים, ולכן הקודם לארץ השני, הוא קודם לברכה, כי החשיבתו תורה, שהקדימה אותו לארץ השני, שבא ללמד שהם רק בארץ ישראל.

ומוכיח חידוש זה משני מקומות, מדכתיב (בראשית מג, יא) "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם כֵּן אֶפְּוֵא זֹאת עֲשׂוּ קָחוּ מִזְמֶרֶת הָאָרֶץ בְּכֻלְיָם וְהוֹרִידוּ לְאִישׁ מִנְחָה מְעֻט צָרִי וּמְעֻט דָּבָשׁ נְכֹאת וְלֹט בְּטָנִים וְשִׁקְדִים", הנה משבעת המינים לא אמר יעקב לקחת רק תמרים, דהוא הדבש שבכל מקום יש לציין שיש מפרשים שהכונה לדבש דבורים], וצריך טעם לזה, אבל לאור המבואר אתי שפיר, שרק תמרים אינם גדלים במצרים, [ומה שלא שלח זיתים, כי מרים הם, ואינם ראויים לאכילה כמות שהן, וצריך לעשות מהם שמן]. ועוד ראייה מפרשת חוקת (במדבר כ, ה), דכתיב "וְלָמָּה הֶעֱלִיתֶנּוּ מִמִּצְרַיִם לְהָבִיא אֶתְנֶהוּ אֶל הַמִּקְוֹם הַרְעָה הַזֶּה לֹא מְקוֹם זֵרַע וְתַאֲנָה וְגִפְן וְרִמּוֹן וּמִים אֵין לְשִׁתּוֹת". והוא פלא, מדוע הזכירו רק חמשה מינים [זרע הוא חטה ושעורה], ולא הזכירו זית ותמרים, אלא מוכח, שלא היה להם במצרים מינים אלו, ועוד מוכח מפסוק זה, שחמשה מינים הללו יש במצרים. זה תוכן דבריו הנפלאים, וסוד ה' ליראיו.

ולאחר ביאור זה יתבאר היטב עומק הכתוב "וְיִדְעֶתָ עִם לְבָבְךָ פִּי פֹאֶשׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת פִּנּוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרֶךָ", תדע בלבבך, דהיינו ברגש הלב, שכמו שאיש מיסר את בנו, והוא אך ורק לתועלת, כי האב אוהבו עד למאוד, כך ה', שהוא מדת הרחמים, שנוהג במדת הדין, דהיינו אלוקיך, מייסרך, וכונתו לתועלת, שמתוך מדת הרחמים הוא עושה דין, כדי להועיל לך, כאב המיסר את בנו]

³ [ח] תוכן דבריו, דמבואר בברכות (מא, ב), שאם היו לפניו שבעת המינים, יש להקדים לברך על הקודם בפסוק, אבל הקודם בארץ השני, הוא קודם לברכה. וכן פסק הרמב"ם (ברכות ח, יג) והמחבר (אור"ח רי"א, ד) וז"ל: "כל הקודם בפסוק קודם בברכה, והשבעה הן האמורים בפסוק זה ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש, ודבש זה הוא דבש תמרים, והתמרים קודמין לענבים, שהתמרים שני לארץ והענבים שלישי לארץ" [ולא כתב דזית קודם לשעורה, כיון שהשעורה היא מין מזונוה, ובלאו הכי היא קודמת, עיין באריכות בפרי מגדים (אור"ח רי"א, ד)] והיה קשה למשך חכמה: א. מדוע באמת כתבה תורה פעמים "ארץ". ב. מה בכך שהתמרים הוא שני לארץ, אבל בסדר המינים הוא השישי.

ומחדש דבר נפלא, ששבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, חמשה מהם היו גם במצרים, והם: חטה, שעורה, גפן, תאנה, רמון. [אלא שבארץ ישראל הם מיוחדים ונשתבחה בהם], אבל שני המינים: זית ותמרים, אין

משך חכמה

פרשת עקב, פסקא ו - יא

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקנ טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

נתן לך:

ביאור עמוק מאוד בכונת התורה לחיוב ברכת המזון

(ח, י) ואכלת ושבעת וברכת וכו'. מניין⁴ לברכת המזון מן התורה, שנאמר כו' אין לי אלא לאחריו, לפניו מנין, אמרת קל וחומר, כשהוא שבע מברך, כשהוא רעב לא כל שכן כו', אין לי אלא ברכת

כן מדוע מסיק הש"ס דברכת המזון לפניו מדרבנן, ועוד, מדוע אין ללמוד קל וחומר לברכת התורה לאחריה ממזון, דאם לחיי שעה קל וחומר לחיי עולם.

ומבאר המשך חכמה, דהסוגיא בברכות (מח, ב) סברא שברכת המזון וברכת התורה היא שבח על הגמול שנתן לנו מזון ונתן לנו תורה, ואם זו הסיבה לברכת המזון ולברכת התורה, שפיר יש קל וחומר, כשהוא שבע מברך על הגמול, כל שכן כשהוא רעב הוא מרגיש הרבה יותר חובה להודות על המזון, וכן אם על חיי שעה הוא צריך להודות, כל שכן על חיי עולם, וזו היא סוגיא דברכות (מח, ב), אבל בפרק מי שמתו סובר הש"ס, דאין זה הטעם שחייב ברכת המזון ובברכת התורה, אבל חיוב הברכות הם כדי לתקן מעשיו של האיש הישראלי, שמתוך אכילה ושביעה יכול לשכוח את ה', ולומר כוחיי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, וכמו שאמרו בברכות (לב, א) "מלי כריסיה זני בישוי" [פרש"י מילוי הכרס הוא ממיני חטאים הרעים, זני מתרגמינן למינהו - לזנוהי (בראשית א)]. וכן מוכח בתורה שמצוה על ברכת התורה ואומר "י) וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ: (יא) הַשָּׂמֶר לָךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ. (יח) וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הֵנְתֵךְ לָךְ פֶּחַ לְעֵשׂוֹת תֵּיִל כו'".

לכן חייבה תורה לברך על מזונו כדי שלא יהיה רם לבבו, ועל פי סיבה זו, אין ללמוד קל וחומר לברך כשהוא רעב, שכשהוא רעב לא בא לידי שכחת ה' וגאווה, אלא כשהוא שבע, לפיכך אין קל וחומר לחייב לברך כשהוא רעב לפניו, וכן בברכת התורה, הכונה של ברכת התורה אינה על שבח והודאה שנתן לנו התורה, אלא חיוב הברכה הוא כדי שיכון לבו לעסוק בתורה לשמה, ולא חלילה כקרדום לחפור בה, לכן חייבה תורה לברך על התורה לפניו.

וכן כתב הר"ן (גדרים פא, א) וז"ל "דבר זה נשאל לחכמים וכו' ולא פרשוהו - מדכתי' ויאמר ה' על עזבם את תורת, מכלל דליכא דידע להדורי טעמא אלא קודשא בריך הוא בלחוד. ומצאתי במגילת סתרים של ה"ר יונה ז"ל דקרא הכי דייק, דעל שלא ברכו בתורה תחילה אבדה הארץ, דאם איתא על עזבם את תורת כפשטא, משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה,

כו' ולא הזכירו זית שמן ודבש, מכלל דזה לא היה להם אף במצרים.

[ט]

(ח, י) וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר

⁴ [ט] תוכן דבריו, ליישב הסתירה בסוגיא דברכות, ועל פי זה יתבאר לך עומק כונת ברכת המזון. דהנה גרסינן בברכות (מח, ב) וז"ל: "תנו רבנן, מנין לברכת המזון מן התורה, שנאמר ואכלת ושבעת וברכת כו', אין לי אלא לאחריו, לפניו מנין, אמרת קל וחומר, כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן כו', ואין לי אלא ברכת המזון, ברכת התורה מנין, קל וחומר, על חיי שעה מברך על חיי עולם הבא לא כל שכן ע"כ. הנה למדו בקל וחומר שחייב בברכת הנהנין לפני האכילה, מקל וחומר ששבע מברך כל שכן כשהוא רעב, וכן למדו בקל וחומר שמברך על תורה שהיא חיי עולם. העולה מזה, דיש קל וחומר לחייב בברכה לפניו ולאחריה, בין באכילה ובין בדברי תורה.

והנה בסוגיא אחרת בברכות (כא, א) למדו בקל וחומר בדרך אחרת, וז"ל: "אמר רב יהודה מנין לברכת המזון לאחריה מן התורה, שנאמר ואכלת ושבעת וברכת. מנין לברכת התורה לפניו מן התורה, שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו. אמר רבי יוחנן למדנו ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר, וברכת המזון לפניו מן ברכת התורה מקל וחומר. ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר, ומה מזון שאין טעון לפניו טעון לאחריו, תורה שטעונה לפניו אינו דין שטעונה לאחריה, וברכת המזון לפניו מן ברכת התורה מקל וחומר, ומה תורה שאין טעונה לאחריה טעונה לפניו, מזון שהוא טעון לאחריו אינו דין שיהא טעון לפניו, איכא למפרך, מה למזון שכן נהנה, ומה לתורה שכן חיי עולם, ועוד תנן על המזון מברך לאחריו, ואינו מברך לפניו, תיובתא" ע"כ.

הנה מבואר דפריך הש"ס שאי אפשר ללמוד קל וחומר לברכת התורה מברכת המזון שכן נהנה הנאת הגוף, לכן חייב בברכה מה שאין כן דברי תורה, לפיכך אין ללמוד שחייב בברכת התורה אחריה מקל וחומר מברכת המזון, וכן אין ללמוד ברכה לפניו באכילה מקל וחומר מברכת התורה, שכן תורה היא חיי עולם, וכך היא מסקנת הגמ', שברכת הנהנין לפניו היא דרבנן וברכת התורה לאחריה דרבנן. והשתא יש לדקדק, דאף על פי שאי אפשר ללמוד תורה ממזון, ולא מזון מתורה, אבל יש קל וחומר דסוגיא דפרק שלוש שאכלו (מח, ב), דאם כשהוא שבע מברך כשהוא רעב כל שכן, אם

משך חכמה

פרשת עקב, פסקא ו - יא

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקנ טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

רעב, אכן בדברי תורה מעיקרא כי עביד, אדעתא דנפשיה עביד (פסחים סח, ב), שלומד לעשות רב לקנות חכמה, ואם לא יזכיר השם יתברך, כי התורה היא חיינו ואורך ימינו, ובה חנן את נפש הישראלי באצילות חכמתו יתברך, יתגאה ויעשנה קרדום להתעטר בה, ויוכל היות סם מות למשמאילים בה (שבת פח, ב), וכמו שאמרו על זה יערף כמטר לקחי שדברי תורה ממיתין אותן, לכן צוה השם יתברך כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו, ובה יבוא לקיום התורה לשמה וללמוד אותה לשם יוצרה, ומכשירתו ונהנים ממנו כו', וכמו שאמרו (נדרים פא, א) שלא ברכו בתורה תחילה, ועיין ר"ן שם, אבל כשלמד, אז אינו צריך ברכה, כי מוצאה מצא חיים (משלי ח, לה), ודעסיק בה אצולי מצלא דלא ליתי לידי חטא, וכמו שאמרו פרק ג דסוטה (כ"א), עיין שם. והתורה שמו של הקדוש ברוך הוא, והדבוק בה דבוק בשמו יתברך, כי מעון השם יתברך היא התורה, וכמו שאמרו צמצמן בין שני בדי ארון (ויקרא רבה, צו י, ט), להראות שנפש כל בני ישראל כלול בתורה הקדושה, ועליהם כולם כאחד, כשהם מחוברים עם העדות, שורה עליהן שכיתנו ומופעת עליהן באורה. וזה⁵ דברי הגמרא ערכין (ד, א) הכל חייבים בזימון, כהנים פשיטא, לא

המזון, ברכת התורה מנין, קל וחומר, על חיי שעה מברך, על חיי עולם הבא לא כל שכן [פרק שלושה שאכלו, (ברכות) דף מח, ב]. ובפרק מי שמתו אמר ר' יוחנן, למדנו ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר כו' ומסיק שם דברכה שלפניה הוא דרבנן, וכן בדברי תורה. וטעמא נראה, דאם נעיינ על התשלום, על גמול הטוב שגמל לו הקדוש ברוך הוא, אז הוא קל וחומר מעליא, מה על חיי שעה מברך, על חיי עולם לא כל שכן, וכן מה כשהוא שבע מברך, כשהוא רעב לא כל שכן, שזה תודה וברכה עבור גמולו שגמל אליו השם יתברך. אך באמת אין הברכה על זה בלבד, רק הוא ענין ומכוון אחר, שכשאוכל ושבע, אז הוא עלול לבעט, וכמו שאמר אכלת שבעת כו' שכחת את ה' אלקיך, מלי כריסי זני בישוי (ברכות לב, א). לכן צוה השם יתברך שכשיאכל וישבע, יזכיר שם אלוקים בתודה ויברכנהו, ויזכור כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל (להלן פסוק יח), ומידו לוקח האוכל למלאות נפשו כי ירעב, וזה שאמר בסמוך (יב יח) השמר לך פן תשכח כו' פן תאכל ושבעת כו' ורם לבבך ושכחת וזכרת כו' כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל, הראה לנו טעם הברכה, שלא יקשיח לבבו מדרכי השם יתברך ועדותיו, וזה יתכן דוקא כשהוא שבע, לא כשהוא

חייבים בברכת המזון, ומתוך, דהוה אמינא שאכילת היא כפרה, ואין חיוב ברכת המזון על אכילת כפרה, קמ"ל דואכלת ושבעת אמר רחמנא אפילו אוכל כפרה.

והנה דברי הש"ס צריכים ביאור רב, הרי המקשן ידע דכתיב ואכלת ושבעת, ולכן הקשה פשיטא, ומאי משני דהוה אמינא דכפרה היא, מכל מקום ואכלת ושבעת כתיב, אלא על כורחך דסובר, דהוה אמינא שלא חייבה תורה מואכלת אלא אכילה שלך, ולא אכילת כפרה, אם כן מדוע באמת כהנים חייבים, והרי ואכלת ושבעת כתיב, דוקא אכילה שלך ולא אכילת כפרה.

ומבאר המשך חכמה על פי המבואר לעיל, דעיקר טעם ברכת המזון שלא יבוא לשכחת ה', אם כן הוה אמינא, שאם אוכל אכילת כפרה אין לחשוש שיבוא לידי גאווה ושכחת ה' [ומצאנו כעין זה בבן סורר ומורה, שאינו נעשה בן סורר ומורה מתוך סעודת מצוה, סנהדרין ע, א] לפיכך קמ"ל מתני', שאף על פי שהיא סעודת מצוה, מכל מקום, יש לכהן האוכל, הנאת הגוף מהאכילה, שאף על פי שמצות לאו להנות ניתנו, ואסור להנות מהם, מכל מקום הנאה גשמי שבאה לכהן ממילא, הנאה היא, כמבואר בגמ' ראש השנה (כח, א) שאם עשה נדר שלא להנות מן המעין, אסור לטבול במעין

כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פרשוהו, והלא דבר גלוי היה וקל לפרש, אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד, ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ, עד שפרשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, שהוא יודע מעמקי הלב, **שלא היו מברכין בתורה תחלה, כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה, שלא היו עוסקים בה לשמה**, ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה, והיינו לא הלכו בה, כלומר בכונתה ולשמה, אלו דברי הרב החסיד ז"ל והם נאים ראויין למי שאמרם "עכ"ל.

וכיון שזה הטעם בחיוב ברכת התורה, אין ללמוד חיוב לברך לאחר התורה מקל וחומר דברכת המזון, דברכת המזון יש לאחר המזון חשש שרם לבבך ושכחת את ה', אבל בתורה להפך, לאחר לימוד התורה אין חשש, כי האור שבה מצילתו מן החטא.

⁵ תוכן דבריו, על פי דרכו מבאר הסוגיא בערכין, דגרסינן (ד, א) וז"ל: "הכל חייבין בזימון, כהנים לויים וישראלים, פשיטא, לא צריכא דקאכלי קדשים, סד"א ואכלו אותם אשר כופר בהם אמר רחמנא, והא כפרה היא, קמ"ל ואכלת ושבעת אמר רחמנא, והא איתנהו" ע"כ. הנה פריך דפשיטא שכהנים

משך חכמה

פרשת עקב, פסקא ו - יא

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקנ טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

בראש השנה (כח, א) בנודר מן המעין שטובל בימות הגשמים ולא בימות החמה, דהנאת הגוף אינה בטלה, ועלול לשבוע ולשכוח ולהשתקע בגסות וחמירות, אף כשהאכילה היא מצוה וקרובה לענין אלקי. ודו"ק היטב.

[י]

ויש להבין מה שאמרו (ברכות מח, ב) הטוב ומטיב ביבנה תקנוה על הרוגי ביתר וכו', דצריך הסבר, דעל ענין פרטי תקנו חכמים

הישראלית עוד יותר, וקיבלה את ירושלים מרכז היהדות, ולאחר מכן בנה שלמה את בית המקדש. וכל זה מורה על בניית האומה הישראלית מעט מעט בהשגחה פרטית, וכשמברך על מזונו, ומתבונן בהשגחה זו, גם מתחזק בלבו האמונה שגם עליו יש השגחה פרטית, ומזונו מאת ה'. הנה נתבאר שג' ברכות שעל המזון, הם על בניית האומה.

אבל הטוב והמטיב, הוא מורה על השגחה פרטית על קיום האומה בגולה, ומטרת ברכה זו, היא להוכיח לישראל גודל השגחתו יתברך על האומה בגלות, שתתקיים לנצח בדרך לא טבעית וניסית. דהנה, ביתר היתה עיר מבצרו של בר כוכבא, שהיה כמה עשרות שנים לאחר חורבן הבית, והיה הקרן אור שחשבו שעל ידו יחזור העם לירושלים ולבית המקדש, ולאחר שנחרבה ביתר ונהרגו מאות אלפים, נגדע קרן ישראל, ולא האמינו שתתקיים כרם ישראל בגולה, אבל כאשר ראו, שלמרות הגלות הזו, האיר ה' לבו של מלך זר להרשות קבורה להרוגי ביתר, וראו שלא הסריחו - שלא כדרך הטבע - "הבינו כי ישראל שה אחד בין שבעים זאבים, ובחסד ה' על ידי מלכי חסד יחליף כח ויוסיף דעת, וכאשר יהמיון גלי ים לשוטפם יבוא הרוח וישקיטם על ידי מושלי ויועצי ארץ אשר לבכם ביד ה' המלאה חסד, לכן תקנו הטוב והמטיב על קיום האומה", אם כן גם הטוב והמטיב הוא על כללות ישראל, והיא ברכה גדולה מאוד, המורה על השגחת ה' בקיום האומה בהשגחה פרטית עליונה תמידית.

ועל פי זה יש לבאר עוד דבר נפלא, דהנה תקנו חז"ל לומר בהטוב ומטיב ג' מלכויות נגד ג' ברכות שבברכת המזון, דהיינו שנטלו את המלכות מברכות המזון, וסידרו אותם בברכת הטוב והמטיב, והדבר פלא, מה ראו לעשות כן. אבל לאור המבואר יתבאר היטב, דברכת הטוב והמטיב נגד הרוגי ביתר, מורה בעליל על גודל ההשגחה של קיום האומה, והיא "ללמדנו, כי נאמנו דברי נביאנו ודברי אבותינו אשר הנחילו לנו מורשה באמונת אומן, כל ההנהגה האלקית בבנין ירושלים וארץ, לכן המלכויות של הני ברכות תיקנו להזכיר בהטוב והמטיב".

צריכא דקאכלי קדשים, סלקא דעתך אמינא (שמות כט, לג) ואכלו אותם אשר כופר בס' כו' והא כפרה היא, קמ"ל ואכלת ושבעת אמר רחמנא, והא איתנהו. פירוש, דסלקא דעתך, כיון שזה האכילה הוא ענין דתי וחק ומצוה, ואם כן האכילה זו אינה גורמת לידי עון, ואינו צריך לברך, קמ"ל דאף באכילת קדשים צריך, שלא יהא דעתו זחה עליו, כי אף על פי שמצוות לאו ליהנות ניתנו, בכל זאת הנאת הגוף דאיכא בהדיה לא בטיל, וכמו שאמרו

טבילת מצוה בימות החמה, אף על פי שמצות לא להנות ניתנו, אבל על כורחו נהנה הנאת הגוף מהמעייץ בימות החמה, כמו כן אכילת כפרה, על כורחו נהנה מהאכילה, ויכול על ידה לשכוח את ה'.

⁶ [י] להבין תוכן דבריו, יש להקדים, דהנה גרסינן בברכות (מח, ב): "אמר רב נחמן, משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן, יהושע תקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ, דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים. דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך, ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש. הטוב והמטיב ביבנה תקנוה, כנגד הרוגי ביתר, דאמר רב מתנא, אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה, תקנו ביבנה הטוב והמטיב, הטוב שלא הסריחו, והמטיב שניתנו לקבורה" ע"כ. ויש לבאר: א. מדוע תיקנו ברכה תמידית לכלל ישראל בברכת המזון, על דבר פרטי של הרוגי ביתר. ב. מדוע רק שינוי יין מברכים הטוב והמטיב (ברכות נט, ב), ולא על שינוי לחם וכדו'.

ומבאר המשך חכמה, דהנה כבר נתבאר שהעיקר שחייבה תורה לברך ברכת המזון, היא כדי שלא ישכח את ה' וירום ליבו לומר כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, אבל מכל מקום, מהתורה יוצא ידי ברכה בעלמא על המזון, ומשה יהושע דוד ושלמה תיקנו הברכות. וצריך טעם מה התכוון משה לתקן נגד המן, ויהושע על הארץ, ודוד ושלמה על ירושלים והמקדש, דהרי אין זה לכאורה עיקר הסיבה בברכת המזון, אלא לברך את ה' שהכל מאיתו, ומדוע תיקנו ברכות נגד המן ארץ ישראל ירושלים והמקדש.

אלא שכדי שבאמת יאמין שלא כוחי ועוצם ידי הביא לי את המזון, תיקנו לברך את ה' על הדברים המורים את השגחתו יתברך על כלל האומה הישראלית, איך נבנית מעט מעט בהשגחה פרטית עליונה. בתחלה נתן להם את המן ארבעים שנה, כדי שילמדו מושכלות אלוקים ויזדככו נפשותם, ולא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן (מכילתא בשלח, יז), ולאחר מכן שנזדככו ארבעים שנה, נתן להם לאומיות, שנתן להם את ארץ ישראל, ועל זה תיקן יהושע ברכת הארץ, ולאחר שכבשו וחילקו את הארץ, נבנית האומה

משך חכמה

פרשת עקב, פסקא ו - יא

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקנ טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

הפלאי, למדנו, כי נאמנו דברי נביאנו ודברי אבותינו אשר הנחילו לנו מורשה באמונת אומן, כל ההנהגה האלקית בבנין ירושלים וארץ, לכן המלכיות של הני ברכות תיקנו להזכיר בהטוב והמיטיב, ולכן על יין תיקנו הטוב והמיטיב, כי זה מפלאות תמים דעים אשר אומה כזו בנימוסים כאלה, אשר אסר להם החיתון, וכמו שאמרו (מדרש איכה רבה א, כח) על קרא (איכה א, ג) גלתה יהודה כו' מתוך שאוכלין ושותין כו' אין גלותן גלות כו', וישראל, שאם נגע עובד גילולים בינו אסור לו לשתות, ומדיח כוסו ג' פעמים, כמו שאמר המן (מגילה יג, ב), ובכל זאת הן מתקיימים בגולה, אין זה רק צדקת פזרונו בישראל, ובעל הבית יודע להפקיד כליו, ושכינה גלתה עמהם (מגילה כט, א) לסוכך עליהם בגדפין דילה, הוא כבוד השי"ת ויתעלה.

[יא]

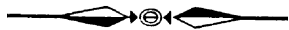
(ט, טז) וְאָרָא וְהִנֵּה חֲטָאתָם לָהּ אֱלֹהֵיכֶם עֲשִׂיתֶם לָכֶם עֲגָל מִסְכָּה סִרְתֶּם מִהָר מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶתְכֶם:

מהו לשון "והנה"

(ט, טז) וּרְאָה וְהִנֵּה חֲטָאתָם לָהּ. באבות דר' נתן (ב, ג) אינו אומר

⁷ ציבחר פירושו מעט. ואין בתלמוד בבלי מילה זו, אבל היא כמה פעמים בתלמוד ירושלמי.

⁸ כנדפס: מועטים בו. והוא טעות סופר.

⁹ [יא] תוכן דבריו ליישב לשון והנה, [דהנה בא בלשון שמחה (ספרי קרח, פיסקא קיט. ספרי זוטא, במדבר פרק יח, כא. ילקוט שמעוני קרח, רמז תשנו. ומובא במשך חכמה בראשית לז, ז [ג] עין שם), ומהו השמחה שראה משה חטאתם, והוא פלא]. עוד בא לבאר מה שאמרו חז"ל באבות דרבי נתן (א, ב), וז"ל "לא שבר משה את הלחות, אלא שנאמר לו מפי הגבורה, שנאמר וּרְאָה וְהִנֵּה חֲטָאתָם לָהּ אֱלֹהֵיכֶם (דברים ט' טז)", אינו אומר וּרְאָה, אלא שראה שפרח כתב מעליהם" ע"כ, ודבריהם סתומים מאוד, מנין לחז"ל להוציא הפסוק מפרשטו שראה חטאתם, ולא נרמז בפסוק שראה האותיות

ברכה קבועה. ועוד, דעל שינוי יין צריך לברך הטוב והמיטיב (שם נט, ב), וזה פלא, מדוע רק על יין. ועיין תוספות פסחים (קא, א ד"ה שינוי) ורא"ש ברכות (פסקים, ט, טו) בזה. והביאור, דכל ברכת המזון נתקנה על בנין האומה אשר נבנית ציבחר ציבחר⁷ באצבע ההשגחה, וזה בהשגחה פרטית במן במדבר, ונזדככו נפשותם כל ארבעים שנה, ולמדו מושכלות אלקים, וכמאמרם (מכילתא בשלח יז) לא ניתנה תורה אלא לאוכלי מן כו' והיה להם ארץ וירושלים מרכז הארץ, ובית המקדש ששכן שמו עליו, והתנהג בנסים רצופים תמיד. אמנם, הטוב והמיטיב תקנו על קיום האומה הבודדת במועדיה, להיות הולכת בגולה זה אלפיים שנה, והיא קיימת ברוחה ובהודה ותפארתה, וכל כלי יוצר עליה לא יצלח (ישעיה נד, יז). והנה, אחר החורבן, חשבו כי קיומה בלתי אפשרי, ועתידה לכלות ולנדוד כהצוענים בלא תפארת אדם, כאשר ראו כי בביתר לא נושעו על ידי מלכות בן כוכבא, שגדולי עולם היו מוטעים⁸ בו. אמנם, כאשר ראו כי עמד מלך חסד אחד ונגזר עליהם קבורה, כדאמרו ירושלמי תענית (ד, ה), הבינו כי ישראל שה אחד בין שבעים זאבים, ובחסד ה' על ידי מלכי חסד יחליף כח ויוסיף דעת, וכאשר יהמיון גלי ים לשוטפם יבוא הרוח וישקיטם על ידי מושלי ויועצי ארץ אשר לבבם ביד ה' המלאה חסד, לכן תקנו הטוב והמיטיב על קיום האומה. ומקיום האומה

ועל פי זה יבואר מדוע תיקנו הטוב והמיטיב בשינוי יין בלבד, דהנה באיכה רבה (פרשה א, כח) איתא: "גלתה יהודה, אומות העולם אינן גולים אלא אף על פי שגולים אין גלותם גלות, אומות העולם שאוכלים מפתם ושותים מיינם אין גלותם גלות, אבל ישראל שאין אוכלין מפתם ואין שותין מיינם גלותם גלות, אומות העולם שהן מהלכין באסקפטיות שלהם אין גלותם גלות, אבל ישראל שהן מהלכין יחפין גלותם גלות, לכך נאמר גלתה יהודה" ע"כ. הנה רואים שישן הוא סמל לחוקי דת הישראל, שהוא פלא, איך אפשר לישראל להחזיק מעמד בין הגויים בגלות עם חוקים והבדלות כאלה מהגויים, לכן לסמל זה, תיקנו בשינוי יין הטוב והמיטיב, שהיא כנגד ברכת הטוב והמיטיב שתיקנו על הרוגי ביתר, שהכל מורה על השגחה פרטית לקיום האומה בין הגויים עד ביאת גואל צדק, וכל כלי יוצר עליך לא יצלח, "ובכל זאת הן מתקיימים בגולה, אין זה רק צדקת פזרונו בישראל, ובעל הבית יודע להפקיד כליו, ושכינה גלתה עמהם (מגילה כט, א) לסוכך עליהם בגדפין דילה, הוא כבוד השי"ת ויתעלה".

משך חכמה

פרשת עקב, פסקא ו - יא

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקנ טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

שעשו, ועל כרחין שראה שפרח כתב מעליהן, וזה היה דבר חדש
אצלו, ופשוט¹⁰.

וארא, אלא שראה שפרח כתב מעליהן כו'. פירושו, דכתיב והנה,
מורה שראה דבר חדש, כמו והנה שורף (ויקרא י, טז), והנה היא
לאה (בראשית כט, כה), ומהעגל הלא ידע קודם מהשם יתברך

שפרחו האותיות. [ואל תתמה על לשון תנא דבי אליהו דנקט רישא דקרא
"אינו אומר וארא", והיה לתנא דבי אליהו לומר 'אינו אומר וארא והנה'.
דכך הוא דרך חז"ל, לציין ראש הכתוב, וכונתם על ההמשך, כך כתבו התוס'
בקידושין (סח, ב ד"ה אמר קרא) בשם רבינו תם]
¹⁰ תמצית דבריו: לשון "הנה" בא גם בדבר חדש. ונתחדש למשה
שראה אותיות של הלוחות באויר (אבות דרבי נתן א, ב)

פורחות מהלוחות.

ומבאר המשך חכמה, דהיה קשה לחז"ל מהו לשון "והנה", דלשון זה אינו
בא אלא כשהוא בדבר של שמחה כנראה לעיל, או על דבר חדש, כמו והנה
שורף (ויקרא י, טז), והנה היא לאה (בראשית כט, כה), ושניהם אינם שייכים
כאן, דלשון שמחה אינו שייך חלילה, וגם לא שנחדש למשה שעשו עגל,
שהרי נאמר לו מפי הגבורה קודם לכן, דכתיב (דברים ט, יב) "וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי
קוֹם יְדֹ מַהֵר מִזֶּה כִּי שָׁחַת עַמְּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרָיִם סָרוּ מִהֵר מִן הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר צִוִּיתָם עָשׂוּ לָהֶם מִסְכָּה", ומכאן למדו חז"ל שנתחדש למשה דבר
שראה שפרחו אותיות מהלוחות, וזה הפירוש "וארא והנה", ראה דבר חדש